

Wat verandert er voor de taaldocenten?

Er wordt alom hard gewerkt aan de inrichting van competentiegerichte beroepsopleidingen. Praktijkgerichte programma's worden gemaakt, al dan niet volgens de uitgangspunten van 'natuurlijk leren'. Opdrachten worden ontwikkeld waarin leerlingen gezamenlijk en individueel werken aan prestaties. Vak- en praktijkdocenten zoeken naar nieuwe werkvormen. Ook voor de taaldocenten zijn nieuwe tijden aangebroken. Docenten van het Nova college, ROC Midden Nederland en het ROC van Amsterdam worden ondersteund door het ITTA bij de invulling van de taalcomponent in de zogenaamde 'brede assistent-opleidingen', de AKA trajecten. Tiba Bolle doet verslag van de inzichten die dat heeft opgeleverd.

Wat verandert er voor de taaldocenten? Welke ervaringen kunnen ze gebruiken uit de geïntegreerde trajecten? Wat wordt nu er van hen verwacht?

Wat is er veranderd?

Iedereen lijkt het erover eens: Het taalniveau van veel autochtone en allochtone leerlingen in het beroepsonderwijs schiet tekort. Daarbij is Nederlands niet meer als apart examenvak opgenomen in de competentiegerichte opleidingen, zoals de arbeidsmarktgekwalficeerde assistentopleiding (AKA). Toch zal er hard aan de taalvaardigheid gewerkt moeten worden om uitval te bestrijden en de doorstroom te bevorderen. Taaldocenten (Nt1 en Nt2) betrokken bij competentiegerichte opleidingen, blijven een belangrijke rol spelen en zijn op zoek naar de plek die zij in de nieuwe situatie kunnen innemen. Voor velen van hen is nog helemaal niet duidelijk wat de plaats wordt van het Nederlands en waar de verantwoordelijkheden liggen van de taaldocent.

Taal in de beroepscompetenties

De eindtermen van de AKA-opleiding staan in het kwalificatieprofiel in de vorm van beroepscompetenties beschreven. In de AKA-Techniek bijvoorbeeld moeten leerlingen naast het werken met materiaal, apparatuur en gereedschappen ook samenwerken, communiceren tijdens werkzaamheden, klantgericht handelen,

omgaan met problemen en veilig en milieubewust kunnen werken. De beroepscompetenties veronderstellen adequaat gebruik van beroepskennis, beroepshouding en beroepsvaardigheden (zie voorbeeld tabel 1). Zij hebben altijd een taalcomponent in zich. Om te kunnen samenwerken moet je je collega's immers kunnen verstaan en begrijpen. Om veilig te kunnen werken moet je voorschriften kunnen lezen. Bij klantgericht handelen moet je beleefd kunnen spreken. Het eerste niveau Nederlands wordt in de AKA omschreven op niveau A2 voor lezen, schrijven, gesprekken voeren, spreken en schrijven.

Tabel 1 : Beroepscompetentie 2 uit het AKA-profiel

Veilig en milieubewust werken
• Handelt conform de richtlijnen/relevante voorschriften op het gebied van veiligheid, milieu en arbeidsomstandigheden.
• Reageert alert en actief op (het ontstaan van) onveilige situaties.
• Wijst collega's op risico's van onveilige situaties.
• Gaat efficiënt om met het materiaal.
• Meldt/doet suggesties bij niet-milieubewust handelen.
• Meldt onveilige situaties aan bij de verantwoordelijke persoon.
• Houdt de eigen werkplek overzichtelijk.
• Gebruikt materialen, gereedschappen, materieel en persoonlijke beschermingsmiddelen op de juiste wijze.
• Verzamelt afval en restmateriaal, sorteert dit en voert dit af volgens voorschriften.

Taaltaken maken dus enerzijds integraal deel uit van de beroepscompetenties, anderzijds wordt het taalniveau uitgedrukt in de niveaus van het Raamwerk Nt2. Centraal staan de praktijksituaties, waarin de beroepscompetenties en de taalvaardigheid tot uiting komen en een context krijgen. Omgaan met problemen in een kinderdagverblijf is immers iets heel anders dan op een bouwplaats. En het schrijven van een overdracht in een verzorgingstehuis doet een beroep op heel andere taalkennis dan het schrijven van een verslag van de werkzaamheden in een garage. Zowel de beroepscompetenties als de taalniveau-omschrijvingen uit het Raamwerk Nt2 zeggen weinig zonder een concrete vertaling naar de praktijk.

Van abstract naar praktisch

Essentieel voor de competentiegerichte opleidingen is dat beroepscompetenties in de (beroeps)praktijk geleerd en beoordeeld moeten worden. Ook 'taalvaardigheid moet blijken uit het functioneren van de leerling in het geheel van de beroepshandelingen' (zo staat in het profiel van de Arbeidsmarktgekwalficeerde Assistent-opleiding). Het ligt dan ook erg voor de hand om in de AKA-opleidingen de handelingssituaties uit de (werkvloer)praktijk als uitgangspunt te nemen. Op de ROC's die door ITTA begeleid worden is men dan ook, net als op vele andere scholen, praktijksituaties aan het omwerken. Middels praktijkgerichte prestaties worden beroeps-

**'Taalvaardigheid moet
blijken uit het functioneren
van de leerling
in het geheel van
de beroepshandelingen'**

competenties aangeleerd, geoefend en beoordeeld. Samenwerken of veilig werken 'an sich' is immers niet zichtbaar te maken noch te beoordelen los van de praktijk, zonder duidelijk doel, concrete taken en samenwerkingspartners.

Communiceren doe je altijd in een context en gaat altijd ergens over. De verbinding tussen de vrij abstract geformuleerde beroepscompetenties en de taalniveaus vindt plaats op het hele praktische niveau.

De praktijk centraal

Door praktijkhandelingen van de werkvloer centraal te stellen kan een samenhangend programma samengesteld worden, waarin ieder vakgebied zijn plek vindt. Als duidelijk is wat een leerling moet doen in een bepaalde context kunnen alle docenten bepalen wat hij daarvoor moet weten en vervolgens passend lesmateriaal maken. In de tabel wordt de handelings-situatie 'broodjes klaarmaken' uitgewerkt in de verschillende handelingen die daarbij aan de orde zijn. Lesmateriaal van alle lessen zou dus toegesneden kunnen worden op die praktijksituatie. Voor wie zich zorgen maakt over de 'basiskennis', aan basiskennis en -vaardigheden kan uiteraard ook nog in de 'oude stijl' gewerkt worden. Als je maar beseft dat alles veel sneller geleerd wordt in betekenisvolle contexten, en ook daar weer terugrijpt op de praktijksituaties.

Overeenkomsten met geïntegreerde trajecten

Taal integreren met beroepsvaardigheden, de taal en het vak leren in de praktijk en uitgaan van handelings-situaties. Dit zijn voor veel taaldocenten tegenwoordig bekende invalshoeken. Een competentiegerichte opleiding vertoont grote overeenkomsten met een geïntegreerd scholingstraject

Tabel 2 : Handelingen behorende bij een praktijksituatie op assistent-niveau

Het klaarmaken van belegde broodjes conform de wens van de klant		
• Beroepstechnische handelingen	• Talige handelingen (luisteren, spreken, gesprekken voeren, schrijven, lezen)	• Niet talige handelingen
Vleeswaren en kaas snijden conform de veiligheidsregels. — Oven gebruiken om broodjes of beleg op te warmen. — Afdekken en op juiste wijze terugzetten van producten in koeling. — Letten op houdbaarheids- datum van producten. — Juiste grondstoffen en producten (voor de juiste verwerking en opslag) gebruiken. — Eenvoudige snijtechnieken (snijden van tomaat, komkommer etc). — Gerecht decoratief opmaken op het bord. — Broodjes opensnijden en beleggen. —	Wensen van de gast goed overbrengen naar de keuken. — Gast uitleg geven over producten (mogelijkheden, variëties en alternatieven voorstellen). — Vragen beantwoorden van de klant over tijdsduur, variëties op het menu. — Bestellingen opschrijven. — Met collega's overleggen en werk onderling verdelen. — De namen van diverse broodjes en belegsoorten begrijpen en gebruiken. — Praatje maken met de gast (iets extra's verkopen). —	Werken op een schoon werkblad met schone apparatuur en materialen. — Goed reageren op klachten van de klant. — Service bieden en het de gasten naar de zin maken. — Aardig en beleefd blijven (ook als de klant dat niet is). — Rustig doorwerken bij grote drukte en een rij klanten. — Plannen en organiseren van de broodjes in grote bestelling. — Voor jezelf opkomen (bij grote werkdruk en moeilijke klanten). — De bestelling goed onthouden. —

(GIT). Ook in een competentiegericht traject vinden praktijk-, theorie- en taalscholing plaats in samenhang en gerelateerd aan taken van de werkvloer. Net als in een GIT gaan de ontwikkeling van beroepskennis, -houding en -vaardigheden en de taalontwikkeling hand in hand. Er is sprake van een vergelijkbare wisselwerking tussen werkvloeractiviteiten, het vakonderwijs en de ondersteunende lessen. Praktijkhandelingen staan centraal: praktische en theoretische activiteiten worden cyclisch geordend rond prestaties, projecten of opdrachten. De competentiegerichte opleiding vraagt eveneens veel samenwerking en afstemming binnen het team van docenten.

Gebruik maken van GIT ervaringen

De inzichten die taaldocenten hebben opgedaan in geïntegreerde trajecten, kunnen dus gemakkelijk worden vertaald naar de competentiegerichte AKA-opleiding. Door ook daar de praktijk als uitgangspunt te nemen kunnen de leerlingen vanaf het begin

meer grip krijgen op de theorie en de (vak)taal. De cyclische ordening van het lesmateriaal - eerst zien en handelen en daarna lezen, praten en schrijven en taalstimulerende werkvormen zorgen ervoor dat gelijktijdig aan Nederlands en aan de beroepscompetenties wordt gewerkt.

De grootste uitdaging voor de competentiegerichte opleidingen ligt, net als bij de GIT, op het terrein van de samenwerking tussen docenten. Samenwerking die zich uit in gezamenlijk uitwerken van prestaties, collegiale consultatie, het inhoudelijk afstemmen van lessen, samen voor de groep staan en elkaars lessen bijwonen. Een goed samenwerkend docententeam kan een competentiegericht curriculum opzetten waarin vakgrenzen worden overschreden. De ervaringen met geïntegreerde scholingstrajecten hebben laten zien dat het mogelijk is.

Wat betekent dit nu allemaal feitelijk voor de (les)praktijk en de taken en verantwoordelijkheden van de

taaldocenten die betrokken zijn bij de nieuwe competentiegerichte opleidingen? Hieronder beschrijf ik de nieuwe taken zoals die zich op de ROC's aftekenen.

De taaldocent als onderzoeker

De eerste taak die er ligt is het inventariseren van praktijksituaties. Vakdocenten, praktijkbegeleiders en taaldocenten brengen samen relevante praktijksituaties in kaart. Deze praktijksituaties analyseren zij in kennis, vaardigheden en houdingsaspecten, waarbij talige, vaktechnische en niet-talige handelingen uitgesplitst worden (zie *nogmaals tabel 2 als voorbeeld*). De taaldocent koppelt de taalvaardigheden aan het vereiste niveau van het Raamwerk Nt2. Zo ontstaat een duidelijk beeld van de taaltaken waarop de leerlingen voorbereid moeten worden gedurende de opleiding, in de vaklessen, taallessen en op de stageplek.

Daarnaast worden de taaleisen en vereiste taalvaardigheden voor het volgen van de relevante stukken van de beroepsopleiding in beeld gebracht. Denk hierbij aan het kunnen lezen van de vakteksten en opdrachten, het begrijpen van instructies, en het schrijven van een verslag. Ook hierbij voldoen algemene omschrijvingen niet. Er moet verwezen worden naar concrete teksten, onderwerpen en situaties: lezen van hoofdstuk 7, 9 en 10 uit 'Materialenleer', instructies voor het verwisselen van het filter begrijpen, het schrijven van een verslag van een sport- en spelactiviteit op de peuterspeelzaal. Inventarisatie van deze taaleisen is een taak voor de taaldocenten die zij alleen door praktijkobservaties en in nauw overleg met de andere docenten kunnen volbrengen.

De taaldocent als beoordelaar

De beroepscompetenties en de taalvaardigheid van de leerlingen worden in de praktijk beoordeeld. Als de taaldocent de taaleisen van de werksituatie en de opleiding duidelijk heeft omschreven kan de beoordelingswijze vastgesteld worden. De taaldocent moet daarvoor een goed

beeld hebben van het vereiste taalniveau, in geval van de AKA-opleiding is dat niveau A2 uit het Raamwerk. De taaldocent kan checklists, praktijktoetsen en andere beoordelingsvormen kiezen voor het vaststellen van het functionele en contextgebonden taalvaardigheidsniveau van de leerlingen.

De bedoeling is dat de taaleisen expliciet worden opgenomen in de criteria en checklists voor het beoordelen van prestaties en praktijkopdrachten. De taaldocent omschrijft een duidelijke taalnorm; hoeveel grammaticale fouten mag iemand maken, mag de instructeur zijn tempo aanpassen, worden spelfouten getolereerd? Hij of zij ondersteunt de vakdocenten en praktijkopleiders en adviseert waar het de beoordeling van de talige vaardigheden van de leerlingen betreft.

De taaldocent als materiaalontwikkelaar

Met de taaleisen van de werkvloer, de taaltaken van de opleiding en de taalniveaus van de leerlingen voor ogen wordt lesmateriaal ontwikkeld en geselecteerd. Taaldocenten maken per taalgebruikssituatie een workshop waarin veel voorkomende taalproblemen behandeld worden. Ze verzamelen geschikt lesmateriaal en ontwikkelen nieuw lesmateriaal waar nodig. Zij verwerken samen met de vakdocenten taalstimulerende leeractiviteiten in prestaties en andere praktijkopdrachten. De taaldocent draagt zorg voor taalontwikkende stageopdrachten. Voor taaldocenten die al gewend zijn vakgericht te werken en altijd al uitgaan van de praktijksituaties van hun leerlingen blijkt dit niet veel problemen op te leveren.

De taaldocent als docent en begeleider

Taaldocenten blijven de leerlingen begeleiden in lesgroepen, workshops, individueel of in het Open Leer Centrum. Zij verzorgen bijvoorbeeld lessen rond telefoontjes beantwoorden in de receptie van een hotel of het bijwonen van een werkoverleg in een zorginstelling. Taaldocenten werken aan strategieën voor taal- en studievoordigheid, geven feedback op taalgebruik in de praktijk of oefenen

woordleerstrategieën en leesstrategieën met op dat moment actuele vakteksten. Er kan ook een woordwerkplaats ingericht worden waar leerlingen individueel of in groepjes systematisch werken aan hun woordenschat met woordenschriften, herhalingsoefeningen en samenwerkingsoefeningen. De taaldocent ondersteunt leerlingen bij het schrijven van teksten voor de opleiding of stage. Ook hier geldt dat taaldocenten die gewend zijn te differentiëren naar doelsituatie, het boek durven loslaten en meer coachend en begeleidend lesgeven dan frontaal, het makkelijker hebben.

De taaldocent als adviseur en coach

De taalontwikkeling van de leerlingen vindt voor een groot deel plaats gedurende praktijkhandelingen. Het aanleren van beroepsvaardigheden (beroepscompetent worden) gaat immers samen met het vergroten van de (vakgerichte) taalvaardigheid. Dit betekent dat de taaldocent de andere docenten adviseert en ondersteunt op het gebied van taal. Taaldocenten spelen een belangrijke rol bij het ontwikkelen van begrijpelijk en taalstimulerend lesmateriaal (*de prestaties*), selectie en verdeling van de woordenschat, het overleg over taalproblemen van leerlingen en het geven van feedback op taalfouten. De rol van adviseur en coach wordt niet door alle vakdocenten even makkelijk geaccepteerd, daar moeten taaldocenten ingroeien en in begeleid worden. De ervaring met geïntegreerd scholen leert dat het langzaam groeit, mits het team een gemeenschappelijk doel voor ogen heeft en iedereen bereid is samen te werken.

De taaldocent op stage

De taaldocent begeleidt de stagecoördinator of het stagebureau in het selecteren van stageplaatsen die afgestemd zijn op behoefte van anderstalige en taalzwakke leerlingen. Met name in deze tijden, waarin er in sommige branches tekorten zijn aan werkervaringsplaatsen en stageplekken, is het zaak elke stage een succes te laten zijn. Taaldocenten kunnen hieraan bijdragen door goede taalstimulerende stageopdrachten mee te geven, de werkplekken te bezoeken, regelmatig te overleggen met cursistbegeleiders en de praktijkbegeleiders goed te ondersteunen op het gebied van taal- en communicatieproblemen. Het blijkt niet altijd even gemakkelijk andersstalige cursisten te plaatsen en ook nog eisen te stellen aan de taalomgeving van de werkplek. De scholen die de afgelopen jaren ervaring opge-

daan hebben met taalstages, buitenschoolse opdrachten en werkstages met taalondersteuning hebben hier wel profijt van.

Competent taaldocent

De teams op het Nova college, ROC Midden Nederland en het ROC van Amsterdam gaan ervoor. Zij hebben zich niet laten afschrikken door de nieuwe taken en verantwoordelijkheden. Men was immers al aardig op de goede weg met de geïntegreerde trajecten, vakgerichte taalscholing en taalgericht vakonderwijs, en niet te vergeten, projectonderwijs en probleem- en taakgestuurd onderwijs. Ik ben er dan ook van overtuigd dat er resultaten geboekt gaan worden, omdat er docenten gevonden zijn die enthousiast de handschoen hebben opgepakt. Voorwaarde blijft wel dat het

hele team (*en management*) door-drongen is van het feit dat men gezamenlijk verantwoordelijk is voor het leersucces van de leerlingen. De vakdocenten, die voor de AKA hun hele onderwijssysteem menen te moeten omgooien, neigen er vaak naar taal als eerste van hun - overvolle - bordje te schuiven. Maar taaldocenten kunnen en mogen echt niet langer meer geïsoleerd taallessjes of taalworkshops gaan geven. Dit geldt overigens net zo goed voor de docenten sociale vaardigheden en rekenen. Effectief (taal)leren in de AKA heeft alleen een kans van slagen als het hele team het nut en belang ziet van samenwerking en afstemming en gezamenlijke programmaontwikkeling.

Tiba Bolle

De auteur is medewerker van ITTA in Amsterdam.